

LUND UNIVERSITY

Henrik Ranby, Åkdon, blick och landskap: Om relationer mellan kommunikationer, kulturmiljö och landskapssyn med huvudexempel från Kullahalvön, Skåne

Jennbert, Kristina

Published in:
Fornvännen

2022

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jennbert, K. (2022). Henrik Ranby, Åkdon, blick och landskap: Om relationer mellan kommunikationer, kulturmiljö och landskapssyn med huvudexempel från Kullahalvön, Skåne. *Fornvännen*, 117(1), 73-75.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Recensioner

Henrik Ranby, *Åkdon, blick och landskap: Om relationer mellan kommunikationer, kulturmiljö och landskapssyn med huvudexempel från Kullahalvön, Skåne*. Göteborg 2020. 676 s. ISBN 9789170613098. Göteborg.

Henrik Ranby bjuder in till en mångvetenskaplig och kulturhistorisk exposé över ett marginaliserat kulturarv. Ranby tar bokstavligen läsaren med på en resa som visar hur nya typer av fordon tog plats i samhället och hur de förvandlade landskapet. De bidrog till att vår uppfattning och vårt seende av landskapet förändrades då produktionslandskapet alltmer omvandlades till ett konsumtionslandskap under loppet av 1800- och 1900-talen i Sverige. Henrik Ranbys genomgripande forskning om denna typ av kulturarv ger läsaren både kunskap och argument för att i olika sammanhang hävda betydelsen av landskapsstudier med humanistiska och samhällsvetenskapliga förtecken. Boken är ett övertygande inlägg i debatten om bevarandevärden i kulturmiljöer och vad man kan inbegripa i ett kulturarv. Den visar på en angelägenhet att se de kulturella värdena i landskapet och att förstå landskapets natur som en konsekvens av sociala och kulturella omständigheter.

Denna kulturhistoriska exposé tar sin utgångspunkt på Kullahalvön i nordvästra Skåne, ett område som ger Ranby en möjlighet att iscensätta alla de perspektiv som han arbetar med. Hans regionala perspektiv framhäver att just Skåne är ett kommunikationernas landskap långt från Stockholms horisonten. I Skåne är Köpenhamn och kontakterna med Tyskland så mycket viktigare eftersom många av de tekniska nyheterna kommer därifrån. De regionala förhållandena ger onekligen sin specifika karaktär och utgångspunkt för den här typen av kulturhistoriska studier.

Ranbys ambition är att lyfta fram den åkdonrelaterade kulturhistorien, ett tidigare underbeforskat område, för att visa hur åkdonen och deras roll i landskapet och olika tiders

landskapsuppfattningar bär historien framåt, då industrialismen och det moderna Sverige växer fram. Boken har fem syften, att 1) dokumentera kommunikationsmiljöer, 2) utveckla vehikulogin och diskutera åkdonen i termer av kontinuitet och modernitet, 3) skapa ökad förståelse för den industrialiserade landsbygden som kulturmiljö, 4) pröva tydligare inslag av idé-, konst- och litteraturhistoria i kulturmiljöforskningen, och 5) skapa ett kulturmiljöunderlag med tydligare tyngdpunkt på landskapets upplevelsevärden. Den reflekterande introduktionen hjälper läsaren att förstå bokens upplägg och författarens bakgrund. En uttömmande redogörelse om ord och begrepp, syfte och perspektiv, metoder och källor förtydligar det teoretiska och metodiska ramverket för publikationen.

Fem kapitel är kronologiskt uppställda. Inom dem behandlas växelvis de lokala förhållandena på Kullahalvön med de regionala och nationella förhållandena i Sverige. I kapitel 1 studeras de äldsta tiderna, från forntiden till renässansen. Kapitel 2 fortsätter med tiden från renässansen till industrialismen. Kapitel 3 tar upp Skånes-Hallands järnväg och industrialismen från 1885 till 1872. Kapitel 4 fokuserar på Höganäs-Mölle järnvägen mot badorten Mölle och Kullaberg mellan åren 1910 och 1963. Kapitel 5 handlar om bilar och andra moderna fordon, bensinpumpar och landsvägar mellan 1885 och 1872.

Teknikhistoriska, bebyggelsehistoriska och kulturhistoriska perspektiv formar detaljerade beskrivningar av förhållandena i Kullabygden. Detta lokalhistoriska empiriska primärmaterial återfinns i samtliga kapitel. Det ger en stadga i framställningen och är ett betydelsefullt utgångsmaterial för undersökningen av landsbygdens kulturmiljöer. Ranby är intresserad av perceptionen av landskapet och hur landskapsförståelsen präglas av genus, status och identitet. Han undersöker också hur man kan se landskapet på olika sätt genom att lyfta fram exempel från litteraturen, konsten, dramat och filmen. Här visar Ranby ett idéstoff som ökar förståel-

sen av landskapsupplevelser och landskapssyn. Detta så kallade bildningsperspektiv vidgar blicken över hur man kan tolka sin omgivning och uppleva landskap.

Det avslutande sjätte kapitlet kopplar samman de fem syftena med en avslutande diskussion om kulturhistoria, kulturmiljöer och kulturarvsprocesser. Kapitlet är ett retoriskt skickligt formulerat inlägg som passar väl i den nationella och internationella kulturarvsdebatten. I själva verket är kanske detta kapitel både kärnan och resultatet av Ranbys mångåriga antikvariska arbete och forskning. I egenskap av stadsantikvarie i Höganäs kommun och som akademisk kulturhistorisk forskare ger han här också sitt uttryck för den frustration och irritation han generellt har över den svenska kulturarvsdebatten och om hur det lokala Kullaberg blivit naturreservat på grund av sina naturvärden och inte sina kulturvärden. Begreppet kulturglömska blir där ett betydelsefullt begrepp för att åskådliggöra hur ett samhälle glömmet och hur ett kulturarv ebbat ut eller mister sin mening. Åkdonen och deras landskap är just ett sådan företeelse som glömts bort när de väl har spelat ut sin roll. De är som Ranby skriver generationsspecifika.

Ranby balanserar mellan att skriva detaljerat om de lokalhistoriska förhållandena och med mer svepande drag om de stora kulturhistoriska dragen om åkdon, vägar och järnvägar, stationsbyggnader och bensinstationer. Varje kapitel avslutas med en sammanfattning av tematiken i kapitlet, vilket underlättar för läsaren att dra samman trådarna. Det är en mångfacetterad kulturhistoria som presenteras och där Ranby visar att en studie av landsvägar och järnvägar med sina vagnar, cyklar, motorcyklar, mopeder, bilar och bussar spelar en central roll i den kulturhistoriska forskningen. Farbarheten i landskapet och alla de typer av åkdon som har utvecklats ger ett underlag för att förstå kulturmiljön. Han menar att kommunikationshistoria generellt är styvmoderligt behandlat och han poängterar att i diskussionen om landskapsvärden har naturvetare ett tolkningsföreträde då det gäller att skydda, bevara och lyfta fram ett landskap.

Det är en stor och mycket innehållsrik bok. Den tar sin tid att läsa för här finns mycket att ta del av. Som om inte boken vore tillräcklig för att tillfredsställa författarens och läsarens nyfikenhet avslutar Ranby med att ge exempel på forskningsuppgifter som skulle kunna fördjupa insikten och kunskapen ytterligare. Ranbys forskargärning är uppslagsrik och gedigen, och hans öppenhet för att göra mer inträngande studier ligger i linje med hans forskarläggning, att leta sig vidare i spåren av erhållna resultat. Ranbys personliga förankring i bygden och hans fascination av åkdon är tydlig. Ansatsen till boken är nästan självbiografisk. Han har en övertygande kunskap och insikt om förhållandena på Kullahalvön och kan med delvis egen erfarenhet följa hur detta landskap förändrades från ett produktionslandskap till ett konsumtionslandskap.

Boken vänder sig till lokalsamhället i Höganäs och Kullabygden, kulturmiljövärden, museivärlden och den akademiska världen. När Ranby avtäckar de stora och små sammanhangen och de långa historiska linjerna blir boken nästan encyklopedisk. Det finns alltid något för alla att kunna ta del av. Precis som Ranby uttryckte vid boksläppet på Krapperup sommaren 2020 kan man läsa boken utifrån det intresse man har. Jag skulle dock rekommendera att läsa hela boken för den ger i sin helhet ett intressant kulturhistoriskt och kulturpolitiskt sammanhang. Den är nyttig för den nyfikne läsaren och den som inte är främmande för stort som smått. Kan man då orientera sig i en sådan omfångsrik och mångvetenskaplig bok? Boken har en god struktur och en detaljerad innehållsförteckning, ett omfattande Ortsregister och ett personregister underlättar orienteringen i boken. Man kan också utifrån specifika frågor och intresseområden, om det nu handlar om exempelvis lokalhistoria, teknikhistoria, kommunikationer eller kulturmiljöfrågor hitta sina egna läsingångar i boken. En omfattande notapparat och förteckningar av källor och litteratur underlättar för den vetgirige att leta sig vidare.

Publikationen *Åkdon, blick och landskap: Om relationer mellan kommunikationer, kulturmiljö och landskapssyn med huvudexempel från Kullahalvön, Skåne* är en välskriven bok med sina tydliga utgångspunkter, genomförande och sammanfat-

tande diskussion. Efter att ha läst boken framstår det att åkdonen, landskapet och landskapssynen spelar en central roll i kulturhistorien och för kulturmiljöfrågor. En kulturhistoria utan vagnar, järnvägar, cyklar, motorcyklar, mopeder, bilar, bussar, stationsbyggnader och bensinpumpar

vore närmast otänkbar och skulle ge en felaktig bild av det förflutna.

Kristina Jennbert

Institutionen för arkeologi och antikens historia

Lunds universitet

Box 192

SE-221 00 Lund

kristina.jennbert@ark.lu.se